

complement each other, but are not sufficient to solve the problem of the legitimacy of international law, since they actually ignore the factor and technological dimension of such legitimacy.

Keywords: *legitimacy, theory, interactivity, constitutionalism, international law, norms, international community, international relations.*

УДК 329 (477)

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-165-168



**Юрій
КИРИЧЕНКО**[©]
доктор юридичних
наук, доцент



**Наталія
РЕЗАНОВА**
кандидат
філософських наук,
доцент

*(Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна)*

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ВІЛЬНИЙ РОЗВИТОК СВОЄЇ ОСОБИСТОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НОРМ КОНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

У статті досліджено конституційну практику нормативного регулювання права кожної людини на вільний розвиток своєї особистості, закріпленого у ст. 23 Конституції України та в аналогічних нормах конституцій європейських держав. Обґрунтована необхідність викладення зазначеної норми в новій редакції.

Ключові слова: *конституція, права людини, право людини на вільний розвиток своєї особистості, розвиток особистості.*

Постановка проблеми. Право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості є невід’ємним правом людини, що комплексно виражає сутність усіх інших конституційних прав і свобод та водночас реалізується через інші конституційні права і свободи людини. Володіючи цим правом, людина має право брати участь у соціальному, економічному, культурному і політичному розвитку, де можуть бути повністю здійснені всі інші конституційні права і свободи людини, а також сприяти йому та користуватись його благами.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв’язання даної проблеми. Науково-теоретичним підґрунтям для дослідження зазначеної теми стали національне конституційне законодавство та конституційне законодавство держав континентальної Європи, а також наукові праці вчених з обраної проблематики.

Варто наголосити, що сьогодні в Україні не проведено серйозних наукових досліджень щодо порівняльно-правового аналізу положень норм Конституції України з відповідними положеннями норм конституцій держав континентальної Європи, в яких закріплено право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості.

Викладене свідчить про актуальність досліджуваної проблематики та потребує подальших наукових досліджень.

Метою статті є проведення порівняльно-правового аналізу положень норм

© Ю. Кириченко, 2022

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-1212-1622>

kirichenko_yuriy84@ukr.net

© Н. Резанова, 2022

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0003-3094-4881>

reznat120@gmail.com

конституцій України та держав континентальної Європи, в яких закріплено право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості, а також формулювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення положень ст. 23 Конституції України.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що більшість вітчизняних науковців, здійснюючи дослідження громадянських прав і свобод людини, розпочинають його з аналізу ст. 27 Конституції України, в якій закріплено право кожної людини на життя. Але при цьому необхідно наголосити, що перше з конкретних прав людини, яке закріплено в розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України, є саме право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23), яке, згідно з п. 3 ст. 1 Конституції Румунії, «...являє собою найвищу цінність...» [1]. Водночас, як відзначають І. Нежинська і С. Нежинський, людина як соціальна істота, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально-неповторного, є особистістю [2, с. 23]. І тому, за висловлюванням О. Кушніренко і Т. Слінько, не право на життя, а саме право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості відкриває перелік особистих прав громадян. І далі вони стверджують, що забезпечення цього права людини повинно бути особливим предметом турботи держави і відповідних її органів [3, с. 60].

На думку авторів науково-практичного коментаря Конституції України, право на вільний розвиток особистості потрібно розуміти як здатність використання індивідом гарантованих Конституцією правових можливостей для здійснення своїх інтересів задля реалізації внутрішнього потенціалу особи, її творчої самореалізації. І далі науковці звертають увагу на те, що це право хоча й є конкретним конституційним правом, проте має складний інтегральний характер: як універсальний вираз свободи, воно комплексно виражає сутність усіх інших конституційних прав і свобод та водночас реалізується через інші конституційні права і свободи людини [4, с. 164]. Крім того, право на вільний розвиток особистості поєднує в собі властивості як позитивних прав, тобто вимагає створення економічних, соціальних, політичних, культурних та інших необхідних умов своєї реалізації, так і негативних прав, що передбачає невтручання держави і суспільства у реалізацію життєвого шляху індивіда [4, с. 164].

Необхідно наголосити, що зміст досліджуваного права розкривається в Декларації про право на розвиток, яка прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 4 грудня 1986 р., у п. 1 ст. 1 якої проголошується, що право на розвиток є невід'ємним правом людини, володіючи яким кожна людина та всі народи мають право брати участь в економічному, соціальному, культурному і політичному розвитку, де можуть бути повністю здійснені всі права людини і основні свободи, а також сприяти йому та користуватись його благами [5]. При цьому, як зауважує П. Рабінович, принципово важливим є положення цього документа про те, що «людина є основним суб'єктом процесу розвитку та має бути активним учасником і бенефіціарієм права на розвиток» (п. 1 ст. 2). На думку вченого, людський розвиток – це процес розширення вибору для людини, який складається насамперед з трьох важливих речей: вести здоровий спосіб життя і жити довго, набувати знань, мати ресурси, аби підтримувати належний життєвий рівень. Сюди ж належать політична, економічна і соціальна свободи, можливість займатися творчою та виробничою діяльністю, гарантії прав людини [6, с. 111].

Порівняльно-правовий аналіз положень норм конституцій європейських держав засвідчив, що право на вільний розвиток особистості людини в різних формулюваннях закріплено в основних законах Білорусі, Болгарії, Греції, Грузії, Естонії, Італії, Німеччини, Румунії, Сербії, Туреччини та Франції. Але в жодній із них, на відміну від України, на конституційному рівні не було здійснено об'єднання в одну норму положення про те, що «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості» [7]. Крім того, аналізоване право у Франції закріплено в преамбулі її Конституції 1946 р., а в Білорусі, Болгарії, Італії, Румунії і Туреччині – у першому розділі (частині) їх конституцій, і лише в Греції, Грузії, Естонії, Німеччині, Сербії – у розділі конституцій, де розташовані права і свободи людини. Положення ст. 23 Конституції України є аналогічним положенням ст. 16 Конституції Грузії, п. 1 ст. 5 Конституції Греції, п. 1 ст. 2 Основного Закону Німеччини і ч. 2 ст. 23 Конституції Сербії. Наприклад, у ст. 16 Конституції Грузії зафіксовано, що «кожен має право на вільний розвиток своєї особистості» [8, с. 168]. У той же час в юридичній науці існує думка про те, що справедливою може бути названа лише та конституція, яка гарантує кожній людині право на розвиток, яке в міждержавній системі набуло особистісний характер, набуло

статусу суб'єктивного права, воно визнається за кожною окремою особистістю.

Варто зазначити, що в досліджуваній нормі разом з формулюванням права кожної людини на вільний розвиток своєї особистості визначається й межа використання цього права, яка також охарактеризована і в ч. 1 ст. 68 Конституції України у вигляді обов'язку кожного не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Такий підхід застосували й законодавці Греції, Німеччини, Сербії. Наприклад, у ч. 2 ст. 23 Конституції Сербії встановлено, що «кожен має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права інших осіб, які гарантовані Конституцією» [9]. Враховуючи те, що ця межа властива людині не тільки як використання права на розвиток, а й усіх інших прав, а також те, що запровадження розгляданого обмеження на практиці може викликати неабиякі труднощі [6, с. 112], ми вважаємо, що цей припис необхідно вилучити з тексту ст. 23 Конституції України, залишивши в ній тільки саме право. Водночас цю норму необхідно доповнити самостійною частиною про обов'язок держави щодо створення належних умов для повного забезпечення вільного та всебічного розвитку особистості людини в усіх сферах суспільного життя, як це зробили законодавці деяких європейських держав, зокрема Білорусі, Болгарії, Італії, Туреччини і Франції. Наприклад, у ч. 3 ст. 19 Конституції Латвії закріплено, що «засуджений не може бути позбавлений прав на ... розвиток особистості» [10, с. 546].

Висновки. Отже, враховуючи європейський досвід конституційно-правового регулювання права на вільний розвиток особистості людини, пропонуємо ст. 23 Конституції України викласти в новій редакції:

«Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості.

Держава створює умови для матеріального та духовного розвитку особистості».

Список використаних джерел

1. The Constitution of Romania. URL : <https://www.presidentcy.ro/en/the-constitution-of-romania>.
2. Нежинська І. С., Нежинський С. С. Поняття і зміст права людини на компенсацію моральної шкоди. *Часопис Київського університету права*. 2012. №4. С. 22–25.
3. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посібник. Харків : Факт, 2001. 440 с.
4. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (гол.), О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2011. 1128 с.
5. Декларація про право на розвиток від 04.12.1986. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_301.
6. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посібник. Київ : Атіка, 2004. 464 с.
7. Конституція України: станом на 4 трав. 2017 р. : відповідає офіц. тексту. Київ : Алерта, 2017. 80 с.
8. The Constitution of Georgia. URL : <https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36>.
9. The Constitution of The Republic of Serbia. URL : <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf>.
10. Latvia's Constitution of 1922, Reinstated in 1991, with Amendments through 2016. URL : https://www.constituteproject.org/constitution/Latvia_2016.pdf?lang=en.

Надійшла до редакції 16.04.2022

References

1. The Constitution of Romania. URL : <https://www.presidentcy.ro/en/the-constitution-of-romania>.
2. Nezhyns'ka, I. S., Nezhyns'kyu, S. S. (2012) Ponyattya i zmist prava lyudyny na kompensatsiyu moral'noyi shkody [The concept and content of the human right to compensation for moral damage]. *Chasopys Kyiv's'koho universytetu prava*. №4, pp. 22–25. [in Ukr.].
3. Kushnirenko, O. H., Slin'ko, T. M. (2001) Prava i svobody lyudyny ta hromadyanyna [Rights and freedoms of the man and the citizen] : navch. posibnyk. Kharkiv : Fakt, 440 p. [in Ukr.].
4. Konstytutsiya Ukrayiny. Naukovo-praktychnyy komentar [Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary] / redkol.: V. Ya. Tatsiy (hol.), O. V. Petryshyn, Yu. H. Barabash ta in. 2-he vyd., pererob. i dop. Kharkiv : Pravo, 2011. 1128 p. [in Ukr.].
5. Deklaratsiya pro pravo na rozvytok vid 04.12.1986 [Declaration on the right to development of 04.12.1986]. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_301. [in Ukr.].
6. Rabinovych, P. M., Khavronyuk, M. I. (2004) Prava lyudyny i hromadyanyna [Rights of the man and the citizen] : navch. posibnyk. Kyiv : Atika, 464 p. [in Ukr.].

7. Konstytutsiya Ukrainy: stanom na 4 trav. 2017 r. [Constitution of Ukraine: as of May 4 2017] : vidpovidaye ofits. tekstu. Kyiv : Alerta, 2017. 80 p. [in Ukr.].

8. The Constitution of Georgia. URL : <https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36>.

9. The Constitution of The Republic of Serbia. URL : <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf>.

10. Latvia's Constitution of 1922, Reinstated in 1991, with Amendments through 2016. URL : https://www.constituteproject.org/constitution/Latvia_2016.pdf?lang=en.

ABSTRACT

Yuriy Kyrychenko, Nataliya Ryezanova. The right of a person to free development of his personality: comparative legal analysis of the constitutions of Ukraine and European states. The article examines the constitutional practice of normative regulation of the right of every person to free development of his personality, enshrined in Art. 23 of the Constitution of Ukraine and in similar norms of the constitutions of European states. The necessity of stating the specified norm in the new edition is substantiated.

The right of everyone to the free development of his or her personality is an inalienable human right that comprehensively expresses the essence of all other constitutional rights and freedoms and at the same time is realized through other constitutional human rights and freedoms. With this right, a person has the right to participate in social, economic, cultural and political development, where all other constitutional human rights and freedoms can be fully exercised, and to promote and enjoy his or her benefits.

Attention is drawn to the fact that the first of the specific human rights enshrined in Chapter II «Rights, Freedoms and Duties of Man and Citizen» of the Constitution of Ukraine is the right of everyone to freely develop their personality, but most domestic scientists civil rights and freedoms, begin it with an analysis of Art. 27, which enshrines the inalienable right of everyone to life.

Analysis of the scientific literature on the research shows that the right of every person to freely develop their personality should be understood as the ability of individuals to use the constitutionally guaranteed legal opportunities to pursue their interests to realize the inner potential of the individual, his creative self-realization. This right comprehensively expresses the essence of all other constitutional rights and freedoms and at the same time is realized through other constitutional human rights and freedoms.

Comparative legal analysis of the provisions of the constitutions of European countries showed that the right to free development of the individual in various formulations is enshrined in the basic laws of Belarus, Bulgaria, Greece, Georgia, Estonia, Italy, Germany, Romania, Serbia, Turkey and France. At the same time, in none of them, unlike in Ukraine, at the constitutional level, the provision that «everyone has the right to the free development of his or her personality» and the provision that «everyone has responsibilities to society». That is, the domestic legislator proposed the formula of Art. 23 of the Constitution of Ukraine, which regulates various matters.

It is proposed to remove the provision defining the limit of use of this right from the text of Art. 23 of the Constitution of Ukraine, leaving in it only the right, as well as taking into account European experience to supplement this rule with an independent part, which enshrines the duty of the state to create appropriate conditions for full free and comprehensive development of human personality in all spheres of public life.

Keywords: *Constitution, human rights, human right to free development of one's personality, development of personality.*